

УДК 316

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЦЕНТРАЛЬНА ЄВРОПА ТА УКРАЇНА

АЛІНА БІЛОУС,

аспірант Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

ЯРОСЛАВ ПАСЬКО,

*доктор філософських наук, професор кафедри соціології управління**Донецького державного університету управління*

Стаття присвячена культурним підвалинам феномена громадянського суспільства. Фокусується увага на детермінантах процесу формування та розвитку Центральноєвропейської парадигми, соціально-філософської концептуалізації та історичних вимірах. Автор актуалізує теоретичні підходи, пов'язані із цим феноменом, теоретичну сутність та практичну моральну необхідність інституту громадянського суспільства для Центральної Європи та України. Наголошується на тому, що дослідження проблематики українського життєвого світу в контексті імплементації в соціокультурній традиції є важливим завданням для сучасної України.

Ключові слова: громадянське суспільство, модернізація державної системи, кризи законності, соціальна аномія (відчуження).

Постановка проблеми. Комплексна проблема-тика громадянського суспільства протягом останніх двадцяти-тридцяти років була у фокусі уваги європейських дослідників. Існує значний доробок із зазначеної проблематики, створений філософами, соціологами, фахівцями юридичної й політичної думки. Попри це не вщухають теоретичні дискусії щодо значення та теоретичного підґрунтя центральноєвропейського концепту громадянського суспільства, міркування з приводу якого й досі залишаються доволі суперечливими. Актуальність цієї проблематики для сучасної України обумовлюється невирішеністю принципової суперечки в суспільній свідомості двох дискурсів: громадянського та клієнтельного. Підставовими цінностями першого є визнання особи та її гідності, культурних традицій та етосів, домінування принципів права й моралі. Інший дискурс передбачає клієнтельне бюрократичне адміністрування, поглинання бюрократичною системою приватного та суспільного життя людей, їх життєвого світу. У процесі аналізу постає питання концептуалізації різних версій цих дискурсів із акцентуванням уваги на центральноєвропейському та українському досвіді: ціннісній основі, інтенціях, нормативних засадах.

Мета пропонованої статі полягає в тому, щоб філософськими засобами концептуалізувати базові чинники, що вплинули на розвиток центральноєвропейської версії громадянського суспільства, окреслити соціокультурні, ціннісні виміри громадянського суспільства, життєвий світ людини в постколоніальних країнах. Відтак *об'єктом* нашого розгляду є центральноєвропейська ціннісна парадигма, пов'язана з теоретичними ідеями та їх легітимациєю в суспільній практиці. *Предметом* аналізу виступають детермінанти становлення й функціонування світоглядного концепту громадянського суспільства в усій його складності.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Очевидно, що за останні роки вже напрацьовані певні підходи щодо необхідності концептуалізації центральноєвропейського дискурсу громадянського суспільства. Згадаємо хоча б теоретичні розвідки передостаннього Понтифіка (кардинала Войтили), М. Дзельського, Я. Куроня, М. Кундери, В. Гавела, Л. Колаковського, Ю. Габермаса, Р. Парадовського, Д. Петрік-Рівес, А. Мадери, які фокусують увагу на окремих рисах та параметрах центральноєвропейської версії громадянського суспільства, соціокультурних підвалинах та ціннісних вимірах, що відсепаровують її від клієнтельних вимірів деспотизму та несвободи, які мають точку опертя в тоталітарному минулому.

Утім, маємо зважити й на те, що інші вчені, зокрема Е. Гелнер, Н. Бобіо, А. Ліс, Дж. Кін, М. Кастельс і сьогодні вважають, що громадянське суспільство є єдиним нормативним феноменом європейської цивілізації, який включає в себе виміри права, свободи, автономного існування особи й ніяким чином не корелюється з великою кількістю історичних версій та теоретичних рефлексій щодо цього концепту. Названі дослідники достатньо вдало імплементують у наукове та суспільне життя переконання, що громадянське суспільство належить передусім до тих понять, які становлять квінтесенцію розуміння феномена демократії. Утім постає питання, а чи вичерпується складність та багатовимірність цього феномена лише переліченими інтенціями, особливо в контексті наявності широкого масиву новітнього й різноманітного соціокультурного матеріалу та оксамитових революцій, які відбулися на перетині 1980-1990-х років?

Виклад основного матеріалу. Дійсно, завершення "холодної війни", розпад соціалістичного табору, поява нових держав на теренах Центральної Європи змусили замислитись, з одного боку, над

№ 8 (99) листопад 2009 р.

значенням соціокультурного фактора розвитку громадянського суспільства, вимірів "життєвого світу", з іншого - над значенням етико-моральної складової, яка стає фундаментом відтворення автентичної соціальної сфери, визнання людини, легітимації людської гідності.

Приклад трансформації "комуністичних суспільств" у європейські засвідчив принаймні кілька принципових аспектів формування центральноєвропейської моделі громадянського суспільства.

По-перше, суспільні процеси в Центральній Європі 1970-1980-х років засвідчили щільну взаємозв'язаність феномена громадянського суспільства із життєвим світом конкретної людини, який опонував ментально чужій та викривленій тоталітарно-комуністичній системі. Опозиція була породжена не тільки наявністю бюрократичних державних інститутів, які збіднювали соціокультурний простір особи, але й постійною інкорпорацією чужих соціокультурних сенсів, що не були раніше притаманні традиційним етосам суспільств, потерпаючих у ХХ столітті від тоталітарної влади з її неприродними вимогами до людини та суспільних інститутів.

По-друге, на тлі інституційної та моральної деградації комуністичних режимів чітко окреслилась, з одного боку, залежність будь-якої влади від укоріненної в традиційній та модерній культурі ціннісної та нормативної складової, а з іншого - здатність центральноєвропейської суспільної еліти певною мірою трансформувати культурну спадщину, формувати принципи світоглядно-етичні та політичні орієнтири в суспільстві, інтегрувати виміри цілераціональності та ціннісної раціональності.

По-третє, процес ствердження самоврядних горизонтальних структур громадянського суспільства та їх апеляція до спільного з народами Західної Європи досвіду стали ефективною формою делегітимації влади в країнах Центральної Європи та утворення простору солідарності щодо спільних вимог до нової влади, яка, на переконання "суспільності", має бути більш чутливою до потреб особи, суспільства та культури.

По-четверте, процес імплементації ідеальних вимірів громадянського суспільства в Україні відбувався хаотично й не спирався на комплексне переосмислення традиційної соціокультурної спадщини та тривалого комуністичного досвіду. У ціннісному нормативному плані суспільство виявилось не здатним інтеріоризувати центральноєвропейські зразки громадянського суспільства, а українська інтелігенція виявилась неспроможною запропонувати для анемічного постколоніального суспільства зрозумілі форми суспільної самоорганізації. Можемо констатувати, що життєвий світ пересічного українця виявився не здатним протистояти бюрократичній системі.

Нормативний контекст громадянського суспільства в Центральній Європі

На перетині 1970-1980-х років поняття громадянського суспільства стає головною інтегруючою силою всіх опозиційних громадських сил постсоціалістичних країн. Немає сумнівів, що для різних секулярних та канонічних рухів у Центральній Європі комуністичний режим був виявом атеїстичної деспотичної тоталітарної й корумпованої влади, яка існувала не тільки поза правовими, але й поза моральними та раціональними настановами. Свідченням

цього є як редукція класичної публічної сфери (Ю. Габермас), так і втручання тоталітарної влади в приватне (Х. Арндт) і навіть інтимне життя громадян. Відтак, особлива місія громадянського суспільства полягала в розвитку морального та громадянського спротиву таким діям влади, які не узгоджуються з вимірами людського існування та розуму. "Кожна людина згідно з канонічною традицією має природну схильність діяти відповідно до розуму, що означає діяти відповідно до добродійності та моральності" [1, с. 43].

У процесі розвитку руху опору виникла потреба в певних символах, точках опертя громадянського суспільства, які були б здатні власним життям маніфестувати виміри високої етичності. Такими символами моральності стали образи Іоана Павла II та М. Кундери. Перший під час своїх подорожей у Європу надав приклад аргументованої критики дій як комуністичної влади, так і ліберальних цінностей консьюмерного лібералізму. Заперечуючи ліберальні та соціалістичні типи суспільств, колишній понтифік підтримував моделі, які уможливають вільні форми самоорганізації, релігійного та морального розвитку людства. "Колективістські країни на Сході керуються тоталітарним бюрократичним апаратом, який обмежує права економічної ініціативи, руйнує підприємництво й суб'єктивну творчість власних громадян. Населення східноєвропейських країн підкорюється бюрократичним гранднатуратам, панування яких призведе до тої самої, як і при капіталізмі, залежності пролетарів. Через це соціальним завданням церкви є критика як соціалістичного етатизму ("марксистського колективізму"), так і капіталізму, які не гарантують можливості інтегрального розвитку людини та спільноти" [2, с. 48].

У теоретичній полеміці польський філософ фокусує увагу на хибності марксизму, домінація якого в суспільстві призвела до поширення відчуження, унеможливлення вільних форм робітничої свідомості, вимірів справедливості та визнання гідності людської праці. Але це не означає, на думку багаторічного голови католицької церкви, що посилення ліберальної форми приватного інтересу призведе східноєвропейське суспільство до розвитку демократії. На його переконання, лише громадянське суспільство, що має точку опертя у вигляді міцних цінностей, має бути шляхом у майбутнє. "Демократія без цінностей дуже легко стає камуфляжем тоталітаризму" [3, с. 49].

Для передостаннього Понтифіка залишається беззаперечним, що дотримання моральності та людської гідності є стрижневими ціннісними параметрами, які неможливо досягти ані на репресивних та антигуманних засадах насильницького підпорядкування, ані шляхом лише економічних пріоритетів, гарного сервісу та пристойного соціального добробуту. "Не менш важливим і необхідним для утвердження вільного (громадянського) суспільства є культурний, релігійний і моральний розвиток людства. Для нього є безсумнівним, що в умовах майбутньої "конвергенції" як "ліберальний світ західної цивілізації (відповідно до Гасківського лібералізму), так і комуністична практика тоталітаризму є вкрай неприйнятними для розвитку гідних моральних настанов, суспільної довіри та всього того, що американський дослідник Ф. Фукуяма назвав "соціальним капіталом" [4, с. 166].

В умовах комуністичного тоталітаризму Централь-

ної та Східної Європи церква залишається для одного з фундаторів "філософії діалогу" визначальним інститутом опору державі, уособленням нормативної сутності громадянського суспільства, універсальним чинником збереження людяності й поваги, важливим інструментом сакрального впливу. Важливо зазначити, що саме погляди Іоана Павла II не тільки сприяли поширенню в центральноєвропейських суспільствах ідіосинкразії щодо політичної практики марксизму, але й надали поштовх теоретичним дискусіям щодо вичерпаності найбільш агресивних форм секулярності, які, на думку багатьох теоретиків (Л. Колаковського, М. Дзельського, Я. Куронь та К. Оффе) є віддзеркаленням "здичавілої бездуховності та серйозним стримуючим фактором для розвитку гуманістичних практик громадянського суспільства" [5, с. 52].

У свою чергу, М. Кундера на якісно новій основі імплементавав у суспільне життя поняття Центральної Європи, яке стало інтелектуальним та моральним маніфестом етичного громадянського та світоглядного опору тоталітарній машині, яка протягом тривалого часу унеможлиблювала підставові основи людської комунікації та вічні гуманістичні цінності людського існування, безпосередньо пов'язані з проблематикою громадянського суспільства. Робота М. Кундери "Трагедія Центральної Європи" набула величезного розголосу серед різних суспільних груп і спільнот "поневолевих комуністичною системою народів" та започаткувала дискусію про Центральну Європу в контексті необхідності формування критично важливої громадянської та національної ідентичності цих народів та їх відмінностей від ціннісної моделі деспотичних країн. Відомий інтелектуал акцентував увагу на "великій місії" малих народів, які пошуками ідентичності, власного національного та культурного визнання чинять опір тоталітарній комуністичній уніфікації. "Світ став би кращим і не таким похмурих, якби цінності поневолевих маленьких народів, їх життєвий світ та громадянська спрямованість були враховані..." [6, с. 33].

У контексті тривалої полеміки, теоретична рефлексія європейських інтелектуалів та конкретна історична практика довели, що культурна специфіка Центральної Європи відрізняється від накинutoї їй силою політичної влади ідентичності. Тексти та власне моральне служіння провідників центральноєвропейського опору стали важливим методологічним та світоглядним орієнтиром формування громадської думки в Центральній Європі. Понад те, їх погляди сприяли актуалізації критичних настанов щодо поширених у тоталітарній системі аморальності, корупції та клієнтельних вимірів підлеглості, а також відтворили базові параметри центральноєвропейського дискурсу людської гідності, який попри несприятливий політичний контекст, був консолідуючою та інтегруючою силою, що успішно протистояла комуністичному етатизму.

Українська "культурна травма": руйнація тканин життєвого світу

І. Дзюба, один із очільників українського громадянського й інтелектуального життя, справедливо фокусує увагу на тому, що українська культура та громадське життя не тільки перебувають у стані колапсу, але й не "становлять повної структури, оскільки їм бракує інституційних ланок, що мають розвинуті суспільства" [7, с. 4-5]. Ідеться передусім про

відсутність національно-культурного опертя для громадянських процесів, яке б надало можливість для вільного функціонування приватної та публічної сфери. Відгуком на позицію І. Дзюби стала відома стаття українського літератора М. Рябчука, який справедливо наголошує на тому, що громадянській поступ в Україні є неможливим, завдячуючи лише індивідуальним зусиллям українських інтелектуалів - репрезентантів громадянського суспільства. Необхідною, на думку Рябчука, є зміна позиції держави - її "імперської тоталітарної спрямованості" [8, с. 127].

Український інтелектуал зачепив також дуже важливу для громадянського суспільства в Центральній Європі етичну проблематику, яка вступає в суперечність із українською практикою обмеженої демократизації: проблемою зволікання з реабілітацією української культури та світоглядного заперечення цінностей тоталітарного минулого. Важливою в контексті маніфестації центральноєвропейської ціннісного світогляду є також світоглядна інтенція Є. Сверстюка щодо необхідності визнання "спільного релігійного та загальнокультурного коріння України та Центральної Європи", яке мало б розхитати підвалини офіційно обов'язкового для пересічної радянської людини марксистсько-ленінського дискурсу [9].

У цьому контексті заслуговує на увагу ідея "культурної децентралізації, зокрема через повернення значущості традиційним центрам української культури і створення нових" [9, с. 74]. Наголошується на особливій ролі Станіславського та Львівського феномена у створенні соціокультурного опертя українського громадянського суспільства.

Утім, попри суттєві надбання української інтелігенції, громадянське суспільство, як довела історична практика, не мало в українському суспільстві інституціонального опертя. Так, короткочасне поєднання інтересів національної демократії й територіальної номенклатурної бюрократії дозволило зняти колосальне громадське напруження, вивільнити енергію народу й керовано використати її для утворення нової держави. Це був у багатьох аспектах центральноєвропейський ренесанс українського народу, котрий, як здавалося, почав нову сторінку своєї історії. Такі ситуації завжди супроводжуються завищеними сподіваннями й суспільними очікуваннями, що мало коли справджуються. Ейфорія переходить у розчарування. Такий стан речей був би відносно нормальним, якби не супроводжувався багатьма вимірами несправедливості, що пов'язані з добою накопичення первісного капіталу, несправедливим соціальним розподілом та втратою державою своїх соціальних функцій. Радикальні зміни соціальної структури суспільства - становлення спеціалізованих груп інтересів, поява широкого кола приватних і корпоративних власників у сфері сервісу й виробництва не супроводжувалися правовим та соціокультурним забезпеченням сфери громадянського суспільства. Останнє протягом періоду незалежності України має тінювий і позаправовий характер і практично не впливає на моральне "оздоровлення" суспільства в цілому.

На початку української незалежності були небезпідставними надії, що під безпосереднім впливом паростків громадянського суспільства відбудеться пробудження активності й підприємливості людей, згасатимуть радянські навички утриманства й патерналізму. Цього не відбулося передусім через те, що "система" (Ю. Габермас) не розкріпачила

збіднілий за радянські часи життєвий світ особистості, залишаючи українську людину в моральному та психологічному плані пригніченою і закріпаченою.

Інерція тоталітарних традицій продовжує панувати в Україні. Старий суспільний лад проглядається за новим фасадом. Українська номенклатурна бюрократія, лише змінивши кольори державних символів і позбавившись імперської адміністрації, у подарунок отримала важелі тотального контролю над життєвим світом людини й необмежені владні повноваження. Вельми слухними в цьому контексті є слова Р. Дергачова та В. Полохало, що "сама номенклатура свою владу добровільно ніколи й нікому повністю не віддавала, а комуністично-номенклатурна система влади ніколи й ніде повністю не сезла" [11, с. 21-23].

Замість оксамитової революції, в Україні мала місце паркетно-килимна або номенклатурна революція. Бюрократичне роздержавлення й приватизація тотально одержавленої власності призвели до диференціації єдиної бюрократичної системи держави на конкуруючі корпоративно-номенклатурні угруповання. Економічне життя стало арену кланово-корпоративних зіткнень. Влада відкрила шлях до власності, а власність - до влади.

У контексті соціально-історичних змін стало зрозумілим, що замість цивілізованого розподілу власності й влади, характерного для демократичного громадянського суспільства, коли влада виконує функції рефері між власниками, ми отримали концентровану єдність власності та влади. Так бюрократична держава еволюціонувала в кланово-бюрократичну фазу. Для першої фази притаманною є тотожність політичної влади й державної власності, для другої - політичної влади й власності приватної.

У нових умовах влада стає ще більш відчуженою від суспільства, а на авансцену історії ходять лідери корпоративних угруповань. Вони активно скопують впливові посади в законодавчих та виконавчих органах влади, намагаються взяти під контроль засоби масової комунікації та суспільне життя в Україні в цілому. Створюється відповідний дискурс, знакова система якого самовідтворюється представництвом корпоративних груп, лідери яких піклуються про безпеку членів, утілюючи вертикальні ієрархічні відносини на всіх рівнях взаємовідносин держава - суспільство. Натомість відносини між самими суспільними групами є слабкими й ригідними.

Природно, що за умов суспільної аморфності, органічні ринкові економічні інтереси та відповідні процеси не можуть бути активними, а довіра між індивідами з незначним ступенем свободи не буває високою. Суспільство, що сповідує клієнтельні відносини не може бути консолідованим на основі взаємопідтримки й солідарності. Джерелом консолідації стає винятково кланово-корпоративна ієрархія з відповідними корумпованими відносинами як засобами регуляції суспільних відносин.

Офіційно проголошений державною владою курс на формування ринкової економіки й розвинутого громадянського суспільства є не більше ніж популістською декларацією. Помітних успіхів просування в цьому напрямку не може бути, поки існують нинішні засади існуючого клієнтельного дискурсу та в самому життєвому світі особи не знайдеться можливостей для просування нових версій суспільного розвитку.

Висновки

Мусимо констатувати, що ані події нової "помаранчевої революції", ані створення нової Конституції України не спроможні забезпечити вільної діяльності конкретних спеціалізованих груп та спільнот. У цьому контексті становлення в Україні громадянського суспільства ускладнюється нагальною необхідністю модернізації державної системи. Саме така модернізація, як переконує світовий досвід, може стати засобом подолання суспільної кризи у сферах легітимності, участі, прийняття рішень та регулювання конфліктів. Криза легітимності свідчить про те, що політична влада поки не здатна переконати суспільство в необхідності оптимального функціонування існуючих державних інститутів і влад. Це зумовлено кризою самого державного ладу, його номенклатурно-тіньовим характером, незбалансованістю противаг усіх гілок влади, зневірою самих громадян в тому, що держава функціонує саме для них. Вихід із цього стану пригнічення та аномії можливий лише через відтворення соціокультурної тканини суспільства, яка має стати ціннісною основою автентичного громадянського суспільства в Україні. Очевидно, що це є завданням не одного десятиліття. Але без його вирішення наша держава приречена лише копіювати не властиві нам ціннісні та символічні сенси, займатися невдалим імітуванням. Урешті-решт це може призвести до руйнування всіх органічних зв'язків у суспільстві та втрати державності. Зупинити негативні процеси можливо лише шляхом повернення до ціннісно-нормативних засад центральноєвропейської моделі громадянського суспільства, яка має бути уособленням спільної долі та історії України з народами Центрально-Східної Європи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. John Paul II. Prawda, wolnoch, sprawiedliowsc, milosc - cztery prawa warunkujace / John Paul II. - Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 1988. - 238 s.
2. John Paul II. The Adresses of the Holy Father during His Third Visit in Poland / John Paul II. - Rome : Fundacia Jana Pavla II, Osrodec Documentacji Pontificatu, 1987. - 232 p.
3. John Paul II. Prawda, wolnoch, sprawiedliowsc, milosc - cztery prawa warunkujace / John Paul II. - Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 1988. - 238 s.
4. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма. - Львів : Кальварія, 2005. - 314 с.
5. John Paul II. Prawda, wolnoch, sprawiedliowsc, milosc - cztery prawa warunkujace / John Paul II. - Krakow : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 1988. - 238 s.
6. Kundera M. The Tragedy of Central Europe / M. Kundera // Democracy and Diversity. - The New School for Social Research, 2007. - P. 11-77.
7. Дзюба І. Майбутнє нової Східної Європи / І. Дзюба // Літературна Україна. - 1990. - С. 4-11.
8. Рябчук М. Дилеми українського Фауста : громадянське суспільство і "розбудова держави" / М. Рябчук. - К. : Критика, 2000. - 272 с.
9. Сверстюк Є. На святі надій. Вибране. Наша віра / Є. Сверстюк. - Київ. : Сучасність, 1999. - 146 с.
10. Дергачов О. Метаморфози посткомуністичної влади / О. Дергачов, В. Полохало // Політична думка. - 1996. - № 1. - С. 12-35.

A. Bilous, Y. Pasko

SOCIO-CULTURAL FOUNDATION OF CIVIL SOCIETY: CENTRAL EUROPE AND UKRAINE

The paper deals with the analysis of the cultural foundations of civil society phenomenon. The analysis focuses on the determinants of the processes of the formation and development of the Central Europe model, its social philosophical conceptualization and historical dimensions. The author generalizes theoretical approaches concerning this phenomenon, theoretical essence and practical moral importance of this institute for Central Europe and Ukraine. The paper concludes that the investigation of the issue of Ukrainian life world in the context of its embeddedness in socio-cultural traditions is an urgent task for modern Ukraine.

Key words: *civil society, modernization of state system, crises of legitimacy, social anomie (alienation).*

© А. Білоус, Я. Пасько

Надійшла до редакції 23.10.2009

УДК 316.422

**ГЛОБАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА
ТРАНСФОРМАЦІЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ
ВЕКТОР ДОСЛІДЖЕННЯ**

ГАННА ДОЛГІХ,

аспірант кафедри філософських наук

Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

У статті розглядається глобальний процес соціокультурної трансформації в Європі, Латинській Америці та Азії. Представлені основні концепції цього процесу з урахуванням національно-етнічної специфіки та історичних умов, що склалися.

Ключові слова: *соціокультурна трансформація, глобалізація, глобальна трансформація, суспільний розвиток, культура, інтеграційний процес, посткомуністичний простір.*

Постановка проблеми. Сучасний стан людства характеризується його соціокультурним переходом на новий, більш високий рівень суспільного розвитку. Трансформаційні процеси охопили всі сфери соціального життя. Специфікою сучасного глобалізаційного процесу є те, що в різних регіонах світу соціокультурні трансформації мають свої особливості залежно від національної культури та умов історичного розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. Тематику глобалізації значно проблематизують і розширюють питання перебігу та трансформації соціокультурних процесів у світі. Культурно-історичні структури здобувають паритет із соціально-економічними, тим самим зумовлюючи соціокультурний характер глобалізаційних процесів. Серед найбільш відомих дослідників - П. Л. Бергер, С. Гантінгтон, Яньсянь Янь [7], Сінь-Хуань Майкл Сяо [8], Тамоцу Аокі, Х. Кельнер та Х.-Г. Зефнер, Я. Ковач, Е. Бернштейн [9] та інші.

До розробки проблем соціокультурної спрямованості трансформації суспільства в межах глобалізації долучилися й українські, російські та польські нау-

ковці, які надали цим дослідженням додатковий контекст: соціокультурні трансформації на посткомуністичному просторі. Зокрема це: О. Д. Куценко [3], Д. Лейн [4], Т. І. Заславська [5], О. О. Гриценко, П. Тамаш [6] та інші.

Суспільно-політичний розвиток кінця ХХ століття гостро поставив питання багатоманітності й особливостей прояву глобалізаційних процесів на рівні окремої країни, що у вимірі соціокультурному позначається поняттям постмодернізм. Філософський аспект цієї проблеми детально розглянутий В. Лук'янцем, О. Соболю, І. Предборською та іншими.

Мета статті. Разом із тим, динаміка соціальної реальності постійно актуалізує окреслену проблематику наукових досліджень. У зв'язку із цим ми маємо на меті представити цілісну країнознавчу картину цього процесу в різних регіонах світу та проблеми, що виникають.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вивченої літератури дозволив нам усвідомити всю багатоаспектність і поліспрямованість обраної проблематики. Перш за все відзначимо кризовий аспект глобальної соціокультурної трансформації.

№ 8 (99) листопад 2009 р.